

SYLWIA SILSKA-GEMBKA

Uniwersytet Gdański

ROLA INFORMACJI DODATKOWEJ W JEDNOSTKACH REALIZUJĄCYCH KONTRAKTY DŁUGOTERMINOWE

Wprowadzenie

W warunkach rynków kapitałowych podstawę podejmowania decyzji inwestycyjnych stanowi informacja zawarta w sprawozdaniu finansowym¹. Prezentując prawdziwy obraz jednostki gospodarczej, pozwala na ocenę efektów jej działalności oraz przewidywanie ewentualnych zagrożeń i niebezpieczeństw.

Wartość i przydatność decyzyjną informacji wyznacza stopień spełnienia przez sprawozdanie finansowe określonych wymogów jakościowych², spośród których zrozumiałość uznaje się w literaturze przedmiotu za podstawową cechę determinującą jej użyteczność. „Nawet najbardziej istotna i wiarygodna informacja staje się bezużyteczna dla użytkowników, jeśli nie potrafią jej właściwie

¹ Brak wiarygodnej i kompletnej informacji, którą akcjonariusze mogliby wykorzystać, podejmując decyzje inwestycyjne, uznano za jedną z głównych przyczyn krachu giełdowego w 1929 r. S. Surdykowska, *Kryzysy finansowe a wiarygodność sprawozdań finansowych*, w: *Problemy współczesnej rachunkowości*, SGH, Warszawa 2009, s. 480.

² Do wymogów tych zalicza się: zrozumiałość, przydatność, wiarygodność i porównywalność. Cechy te zostały wyróżnione w *Założeniach koncepcyjnych MSR*. Te same wymogi jakościowe sformułowała Rada Standardów FASB w SFAC nr 2 (*Deklaracje pojęć rachunkowości*), dokonując jednocześnie ich hierarchicznego ujęcia i stosując podział według cech zorientowanych na użytkownika, do których zaliczono zrozumiałość, oraz na decyzje, gdzie wskazano odpowiedniość i wiarygodność. Porównywalność potraktowano jako właściwość podrzędną wiarygodności. Za ostateczny warunek użyteczności informacji uznano istotność. Por. J. Turyń, *Standardy rachunkowości. MSR – US GAAP – polskie ustawodawstwo*, Difin, Warszawa 2003, s. 45–46.

odczytać i zinterpretować”³. Łatwość zrozumienia i interpretacji prezentowanych danych, zakładając, że ich odbiorca dysponuje dostateczną wiedzą z rachunkowości, zależy przede wszystkim od przejrzystości struktury i zakresu ujawnianych informacji⁴ w obszarze polityki rachunkowości przyjętej przy konstrukcji sprawozdania finansowego. Interpretacja informacji i właściwa ocena rzeczywistości gospodarczej są możliwe, dopiero gdy istnieje uzasadnione przekonanie co do pełnego i dokładnego ujawnienia faktów przez spółkę. Ponadto im więcej danych o jednostce, tym – w odczuciu inwestorów – mniej spekulacji, a więc i mniejsze ryzyko⁵. Aby jednak informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych mogły stanowić podstawę oceny tego ryzyka, muszą być porównywalne w różnych układach podmiotowo-przestrzenno-czasowych, dając tym samym możliwość porozumiewania się z ich odbiorcami⁶.

Stopień porównywalności danych wyznacza nie tylko spełnienie jej wymogów w sensie formalnym⁷ i merytorycznym⁸, ale także zakres dokonanych ujawnień w informacji dodatkowej o zasadach rachunkowości zastosowanych przy sporządzaniu sprawozdań finansowych oraz o zmianach tych zasad i ich skutkach. W przypadku spółek realizujących kontrakty długoterminowe⁹ ma to szczególne znaczenie. Od przyjętych metod pomiaru przychodów i kosztów z niezakończono-

³ E. Walińska, M. Michalak, *Założenia fundamentalne i nadrzędne zasady rachunkowości*, w: *Meritum. Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, red. E. Walińska, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2008, s. 105.

⁴ Jak zauważa G.K. Świdarska, „szerszy zakres ujawnień w raportach rocznych przynosi korzyści nie tylko dla spółki i jej interesariuszy, ale również dla całej gospodarki. Są one związane z: efektywniejszą alokacją kapitału, zwiększeniem płynności rynków kapitałowych, dodatkowym efektem inwestycyjnym wynikającym z użytkowania kapitału pozyskanego po mniejszym koszcie”, cyt. za G.K. Świdarska, *Wyzwania dla ekspertów rachunkowości wobec nowych koncepcji raportowania*, w: *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007, s. 330.

⁵ K. Gościniak, R. Pałczyńska-Gościniak, *Unowocześnienie systemu raportowania w spółkach publicznych kreatorem bogactwa akcjonariuszy*, „Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego. Rachunkowość. Wybrane aspekty” 2006, nr 4, s. 45.

⁶ S. Surdykowska, *op.cit.*, s. 488.

⁷ Tzn. zachowanie jednolitego (z okresu na okres) układu poszczególnych elementów sprawozdania finansowego.

⁸ Sens merytoryczny przejawia się w rozumieniu pod nazwą danej kategorii tych samych treści, identycznego zakresu zjawisk.

⁹ To umowy zawarte na świadczenie usług długotrwałych, niezakończonych na dzień bilansowy, do których zastosowanie mają artykuły 34a, 34c i 34d ustawy o rachunkowości. Dotyczą najczęściej usług budowlanych, a także projektowych, konsultingowych oraz doradczych. Por. Krajowy Standard Rachunkowości (KSR) nr 3 pkt 2 oraz A. Helin, A. Bernaziuk, *Kontrakty długoterminowe*, ODDK, Gdańsk 2003, s. 7–8.

nych umów długoterminowych zależy bowiem obraz sytuacji majątkowej i finansowej jednostek realizujących tego typu działalność. Tym samym prezentacja zasad, którymi kieruje się przedsiębiorstwo, dokonując odpowiednich ujawnień w sprawozdaniu finansowym, determinuje nie tylko użyteczność, ale i wiarygodność uzyskiwanych informacji. W tej sytuacji niezmiernie wzrasta rola informacji dodatkowej jako źródła ujawnień o polityce rachunkowości przyjętej przez podmiot.

Celem artykułu jest wskazanie szczególnej wagi informacji dodatkowej w jednostkach realizujących kontrakty długoterminowe oraz ocena stopnia dokonywanych ujawnień przez polskie spółki giełdowe o rozliczanych umowach długoterminowych, a także próba identyfikacji czynników mogących mieć wpływ na zakres poinformowania użytkowników sprawozdań finansowych o polityce rachunkowości w analizowanym obszarze.

1. Specyfika rozliczania kontraktów długoterminowych

Podstawowym problemem rachunkowości w jednostkach realizujących kontrakty długoterminowe jest pomiar wyniku finansowego w sposób zapewniający jego rzetelną prezentację w sprawozdaniu finansowym. Rozwiązanie tej kwestii sprowadza się do właściwego rozliczenia przychodów i kosztów pomiędzy poszczególne okresy sprawozdawcze, takiego, żeby wynik został poprawnie odzwierciedlony. Ustawa o rachunkowości, a w ślad za nią Krajowy Standard Rachunkowości nr 3 dopuszczają tu dwie metody pomiaru wyniku finansowego: stopnia zaawansowania i zysku zerowego.

Jeżeli stopień zaawansowania umowy długoterminowej można ustalić w sposób wiarygodny, to przychody z wykonania niezakończonych usług za okres od dnia zawarcia kontraktu do dnia bilansowego ustala się proporcjonalnie do stanu jej realizacji¹⁰, po odliczeniu przychodów, które wpłynęły na wynik finansowy w ubiegłych okresach sprawozdawczych¹¹.

¹⁰ Jeżeli przy tym umowa przewiduje, że wynagrodzenie za wykonaną usługę ustala się w wysokości ryczałtu, to przychód mierzy się proporcjonalnie do stopnia zaawansowania wykonania usługi, natomiast w przypadku tzw. umów „koszt plus”, przychodem są rzeczywiście poniesione koszty powiększone o narzut zysku.

¹¹ Por. Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości, DzU 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm., art. 34a pkt 3, oraz KSR nr 3, pkt VII 2 i 3.

Sposób wyznaczenia przychodów i kosztów realizacji kontraktu uzależniono więc od możliwości wiarygodnego oszacowania stopnia postępu prac objętych zleceniem.

Ustalenie zakresu wykonania usługi jest zatem momentem kluczowym dla wysokości wyniku finansowego z realizacji długoterminowych umów, przesądzającym o jakości informacji ujawnianej w sprawozdaniu finansowym. Zależy od niego nie tylko sposób pomiaru wyniku finansowego, ale rzetelność i prawidłowość jego wyznaczenia. W związku z tym niezwykle istotny jest dobór właściwej procedury, która pozwoli wiarygodnie odzwierciedlić stan zaawansowania kontraktu.

Najczęściej wykorzystywanym sposobem szacowania stanu zaawansowania jest określenie udziału poniesionych kosztów w całkowitych kosztach wykonania usługi¹². Stopień realizacji kontraktu można ponadto zmierzyć poprzez¹³:

- dokonanie obmiaru wykonanych prac,
- ustalenie liczby przepracowanych godzin bezpośrednich przy wykonywaniu umowy,
- inne metody¹⁴, jeżeli odzwierciedlają one w sposób wiarygodny poziom realizacji usługi¹⁵.

Jeżeli pomiar stopnia zaawansowania umowy następuje od strony kosztów, a więc „wsadu”, to przy znanych kosztach wytworzenia ustala się współmierne do nich przychody. W rezultacie przychody zarachowane w rachunku zysków i strat różnią się od kwot zafakturowanych.

Jeżeli natomiast przychody ustalane są odpowiednio do stanu realizacji niezakończonych usług przy zastosowaniu innej metody aniżeli kosztowa, to również współmierny do nich koszt wytworzenia stanowią kwoty wyznaczone w oparciu o zakres realizowanych umów.

W sytuacji gdy z różnych przyczyn nie jest możliwe określenie w sposób wiarygodny stopnia zaawansowania kontraktu, wynik finansowy powinien być ustalony zgodnie z metodą zysku zerowego. Przychód ustala się wówczas

¹² Więcej na ten temat S. Silska-Gembka, *Dobór metod rozliczania kontraktów długoterminowych w praktyce polskich przedsiębiorstw*, Sopot 2008, s. 135 (doktorat).

¹³ Metody te oprócz procedury kosztowej wskazano w art. 34 ust. 2 ustawy o rachunkowości.

¹⁴ Więcej na ten temat: J. Kalinowski, *Kompendium wiedzy o Krajowym Standardzie Rachunkowości Nr 3 Niezakończone usługi budowlane. Analizy – komentarze – przychody*, Difin, Warszawa 2007, s. 54–56.

¹⁵ Por. Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości..., art. 34a pkt 2, oraz KSR nr 3, pkt IV 6.

w wysokości poniesionych w danym okresie kosztów, których pokrycie przez zamawiającego jest prawdopodobne. Tym samym przedsiębiorstwo nie wykazuje zysku (względnie wykazuje stratę) aż do zakończenia i ostatecznego rozliczenia umowy.

Zastosowanie każdej z wymienionych metod powoduje odmienne rezultaty. Co więcej, nawet przyjęcie tej samej procedury (w przypadku metody stopnia zaawansowania) może prowadzić do różnych wyników. Dobór formuły pomiaru kosztów i przychodów z realizacji kontraktów długoterminowych ma więc zasadniczy wpływ na obraz przedsiębiorstwa prezentowany w sprawozdaniu finansowym.

2. Obowiązek ujawnień w informacji dodatkowej

Opisane w ustawie o rachunkowości wprowadzenie do sprawozdania finansowego nakłada na jednostkę obowiązek „omówienia przyjętych zasad (polityki) rachunkowości, w tym metod wyceny aktywów i pasywów (także amortyzacji), pomiaru wyniku finansowego oraz sposobu sporządzenia sprawozdania finansowego w zakresie, w jakim ustawa pozostawia jednostce prawo wyboru”¹⁶. W przypadku umów długoterminowych oznacza to konieczność przedstawienia procedury, za pomocą której ustalono wynik finansowy, oraz sposobu pomiaru stopnia realizacji usługi.

KSR nr 3 wymaga ponadto ujawnienia kryteriów wyboru poszczególnych metod pomiaru stanu zaawansowania, a jeżeli jednostka stosuje wyłącznie jedną procedurę – wskazania przesłanek, które skłoniły kierownictwo do podjęcia takiej decyzji. W przypadku podziału umowy długoterminowej na mniejsze elementy przedsiębiorstwo powinno dokonać opisu zastosowanego podziału i metod użytych do ustalenia stopnia zaawansowania poszczególnych prac. Wymienia się także pięć wielkości¹⁷, które powinny podlegać ujawnieniu. Są to:

- przychody ustalone według KSR 3,
- koszty ustalone według KSR 3,
- przychody (należności) zafakturowane,
- koszty rzeczywiście poniesione,
- rezerwa na straty.

¹⁶ Por. Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości..., art. 48.

¹⁷ Por. KSR 3, pkt VIII 9.

Obowiązek prezentacji dotyczy również kosztów, których pokrycie przez zamawiającego nie jest prawdopodobne, oraz kwoty sum zatrzymanych¹⁸.

3. Zakres ujawnień w informacji dodatkowej przez spółki giełdowe realizujące kontrakty długoterminowe

Biorąc pod uwagę omawianą w literaturze przedmiotu dużą różnorodność zapisów w informacji dodatkowej¹⁹ oraz ich wagę z punktu widzenia odbiorcy sprawozdania, zbadano zakres informacji ujawnianych w Polsce przez spółki giełdowe realizujące kontrakty długoterminowe oraz dokonano na tej podstawie próby udzielenia odpowiedzi między innymi²⁰ na następujące pytania:

1. Czy spółki giełdowe dokonują niezbędnych ujawnień w informacji dodatkowej w zakresie ustalenia wyniku finansowego z niezakończonych umów?
2. Jakie czynniki mogą mieć wpływ na zakres ujawnień w sprawozdaniu finansowym?

Aby rozstrzygnąć tak postawione kwestie, przeprowadzono analizę informacji dodatkowej do raportów rocznych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Badanie objęło swym zasięgiem raporty roczne za rok 2006, dostępne w formie elektronicznej na platformie internetowej Parkiet (www.parkiet.com.pl).

Wyboru przedsiębiorstw będących przedmiotem analizy dokonano w sposób następujący. W pierwszej kolejności z 282 sprawozdań dostępnych w momencie badania wyłączono banki, instytucje finansowe i ubezpieczycieli oraz inne przedsiębiorstwa, których główny przedmiot działalności wyklucza możliwość realizacji kontraktów długoterminowych w rozumieniu ustawy o rachunkowości. Na podstawie informacji zawartych w pozostałych raportach dokonano identyfikacji przedsiębiorstw realizujących umowy niezakończone. W tym celu, w różnych

¹⁸ Por. KSR 3, pkt VIII 11.

¹⁹ Por. J. Kalinowski, *Kontrakty długoterminowe*, w: *Meritum. Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, red. E. Walińska, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2008, s. 1166–1175.

²⁰ W niniejszym artykule zaprezentowano wybrane wyniki z przeprowadzonego badania. Szczegółowe ujęcie problemów badawczych i uzyskanych wyników zawarto, w: S. Silska-Gembka, *op.cit.*, s. 139–148.

częściach sprawozdania finansowego²¹, szukano sformułowań potwierdzających występowanie w jednostce takich umów. Posłużono się następującym kluczem: „kontrakty długoterminowe”, „kontrakty budowlane”, „umowy o usługę”, „umowy o budowę”, „niezakończone kontrakty”, „niezakończone usługi”, „metoda procentowego zaawansowania”, „metoda stopnia zaawansowania”. Ostatecznie wyłoniono 52 jednostki. Charakterystykę tych podmiotów – z uwzględnieniem branży, do jakiej zostały zaklasyfikowane – przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Charakterystyka badanych przedsiębiorstw

BRANŻA	Liczba jedn.	Udział procentowy	Przychody średnio [mln zł]	Średni zysk netto [tys. zł]	Średnio aktywa [tys. zł]	Średnia wielkość zatrudnienia
Budownicza	24	46,50	232,03	7,16	278,88	623,87
Chemiczna	2	3,85	123,58	31,27	613,99	887
Elektromaszynowa	6	11,54	172,88	9,77	175,09	639,5
Informatyczna	14	26,92	174,92	5,34	255,35	377
Inne usługi	2	3,85	55,95	5,56	132,45	259,5
Mediów	2	3,85	50,67	11,68	29,049	77
Metalowa	1	1,92	76,39	67,09	884,34	880
Telekomunikacyjna	1	1,92	31,43	-2,39	5136	26
OGÓLEM	52	100	917,85	135,48	373,32	5136

Źródło: opracowanie własne.

Jednostkami dominującymi były przedsiębiorstwa budowlane, które stanowiły prawie połowę wszystkich podmiotów. Osiągnęły one największy średni przychód ze sprzedaży. Z kolei najwyższe zyski i wielkość aktywów charakteryzowały przemysł metalowy reprezentowany przez jedną spółkę. Branża chemiczna, której przedstawicielem w badaniu były dwie jednostki, dominowała natomiast we względu na liczbę zatrudnionych.

²¹ Informacji dotyczących realizacji kontraktów długoterminowych szukano w częściach dotyczących zapasów, przychodu ze sprzedaży lub bezpośrednio kontraktów długoterminowych.

W przypadku 15 przedsiębiorstw audytorem była firma z tzw. Wielkiej Czwórki²², pozostałe poddały swoje sprawozdania finansowe badaniu przez innych biegłych rewidentów.

Aby odpowiedzieć na pytanie, czy spółki giełdowe dokonują niezbędnych ujawnień w informacji dodatkowej w zakresie pomiaru wyniku finansowego, sprawdzono, czy zgodnie z wymogami ustawy o rachunkowości podmioty te:

- informują o wykorzystaniu metody stopnia zaawansowania lub zysku zerowego,
- w sytuacji gdy stosują metodę procentową, czy opisują procedury pomiaru stanu realizacji prac.

Jeżeli badana jednostka nie dopełniła któregokolwiek ze wskazanych obowiązków, uznano, że nie przedstawia podstawowych danych w informacji dodatkowej.

Zakres niezbędnych ujawnień w informacji dodatkowej według branż prezentuje tabela 2.

Tabela 2

Zakres niezbędnych ujawnień w informacji dodatkowej według branż

BRANŻA	Liczba jedn.	Czy jednostka dokonuje podstawowych ujawnień w informacji dodatkowej?			
		Tak		Nie	
		Liczba jedn.	[%]	Liczba jedn.	[%]
Budownicza	24	20	83,33	4	16,66
Chemiczna	2	2	100,00	0	00,00
Elektromaszynowa	6	4	66,67	2	33,33
Informatyczna	14	11	78,57	3	21,43
Inne usługi	2	0	50,00	2	50,00
Mediów	2	1	50,00	1	50,00
Metalowa	1	1	100,00	0	00,00
Telekomunikacyjna	1	1	100,00	0	00,00
OGÓLEM	52	40		12	

Źródło: opracowanie własne.

²² Pięć spółek poddało swoje sprawozdania badaniu przez Ernst and Young, kolejnych pięć – przez Deloitte and Touch, cztery – przez KPMG, natomiast jedno przedsiębiorstwo wybrało Price-waterhouseCooper.

Uzyskane wyniki pozwalają na stwierdzenie, że 12 (23,08 %) z 52 podmiotów nie uwzględniło wymaganych informacji w swoim sprawozdaniu finansowym. Jednocześnie 50 jednostek do pomiaru wyniku finansowego z niezakończonych umów przyjęło metodę stopnia zaawansowania, a jedno przedsiębiorstwo stosowało metodę zysku zerowego²³. W jednym ze sprawozdań finansowych w ogóle nie ujawniono przyjętej procedury.

Analiza zakresu ujawnień co do metody pomiaru stanu zaawansowania kontraktu dowodzi, że 40 z 52 podmiotów, czyli blisko 77%, zidentyfikowało zastosowaną procedurę, podczas gdy w pozostałych 12 jednostkach pominięto tę informację.

Ujawnienia w zakresie procedur rozliczania kontraktów długoterminowych w badanych spółkach giełdowych zestawiono w tabeli 3.

Tabela 3

Ujawnienia metod rozliczania kontraktów długoterminowych
w badanych spółkach giełdowych [liczba jedn.]

BRANŻA	Ogółem	Czy jednostka ujawnia w informacji dodatkowej?			
		metodę pomiaru wyniku finansowego		metodę pomiaru stopnia zaawansowania*	
		tak	nie	tak	nie
Budownicza	24	23	1	19	3
Chemiczna	2	2	–	2	–
Elektromaszynowa	6	6	–	4	2
Informatyczna	14	14	–	11	3
Inne usługi	2	2	–	–	2
Mediów	2	2	–	1	1
Metalowa	1	1	–	1	–
Telekomunikacyjna	1	1	–	1	–
OGÓŁEM	52	51	1	39	11

* Dotyczy spółek, które przyjęły metodę procentowego zaawansowania, czyli łącznie 50 z 51 jednostek, które ujawniły w informacji dodatkowej zastosowaną procedurę pomiaru.

Źródło: opracowanie własne.

²³ Przyjęcie jako podstawowej procedury pomiaru metody zysku zerowego jest niezgodne z ogólną intencją art. 34a ustawy o rachunkowości i KSR 3, zgodnie z którymi należy ją traktować jako rozwiązanie ostateczne w sytuacji, gdy nie jest możliwe zastosowanie metody stopnia zaawansowania.

Kolejnym istotnym punktem badania była próba ustalenia, od jakich czynników może zależeć zakres informacji ujawnianych w sprawozdaniach finansowych spółek. Opierając się na studiach literatury²⁴ z zakresu rachunkowości kontraktów długoterminowych, wyróżniono następujące cechy:

- wielkość przedsiębiorstwa na podstawie osiąganych przychodów, zysków i wysokości aktywów,
- rodzaj działalności,
- audytor badanej spółki,
- wskaźnik przekładni kapitałowej²⁵.

W celu zbadania, czy istnieje statystyczna współzależność między ujawnieniem podstawowych informacji z zakresu rozliczania kontraktów długoterminowych w sprawozdaniach spółek a wymienionymi charakterystykami, zastosowano test niezależności chi-kwadrat. Wyniki obliczeń zestawiono w tabeli 4.

Uzyskane wyniki nie potwierdzają tezy o współwystępowaniu ujawnień w informacji dodatkowej z jakąkolwiek z wyróżnionych charakterystyk. Przyjęcie hipotezy o braku takiej współzależności wymagałoby zwiększenia poziomu istotności do $\alpha > 0,7$ w przypadku rodzajów działalności oraz wskaźnika przekładni kapitałowej, a nawet do $\alpha > 0,8$ dla kategorii opisujących wielkość przedsiębiorstwa. Tymczasem im wyższy poziom istotności wymagany do odrzucenia hipotezy zerowej, tym wyższe prawdopodobieństwo popełnienia błędu polegającego na przyjęciu hipotezy alternatywnej, gdy jest ona fałszywa. Przy założonym poziomie istotności $\alpha = 0,05$ odrzucono hipotezę o współwystępowaniu cechy – audytora badającego sprawozdanie danej spółki z dokonywaniem podstawowych ujawnień. Należy jednak zwrócić uwagę, że brak podstaw do odrzucenia tej hipotezy nastąpiłby na poziomie istotności $\alpha = 0,3$, czyli zdecydowanie niższym aniżeli w pozostałych pięciu przypadkach. Fakt ten dowodzi, że spośród wymienionych cech to firma audytorska odegrała najistotniejszą rolę, oddziałując na zakres dokonywanych ujawnień. Nasuwa się zatem wniosek, że dobór audy-

²⁴ Posłużono się przede wszystkim artykułem R.K. Larson, K.L. Brown, *Where are we with long term contract accounting*, „Accounting Horizons” 2004, vol. 18, no. 3, s. 207–219, oraz badaniami dotyczącymi dokonywania niezbędnych ujawnień w sprawozdaniach finansowych przeprowadzanych przez autorów na 55 spółkach wylonionych z 500 („Fortune 500”) największych – według przychodów – firm w Stanach Zjednoczonych.

²⁵ Wskaźnik przekładni kapitałowej liczony jako udział kapitału obcego w kapitale własnym jest typowym wskaźnikiem zadłużenia stosowanym w praktyce gospodarki rynkowej. Por. B. Olzacka, R. Pałczyńska-Gościńskiak, *Jak oceniać firmę. Metodyka badania – przykłady liczbowe*, ODDK, Gdańsk 2001, s. 82.

tora może mieć wpływ na spełnienie przez jednostkę obowiązku opisanego polityki rachunkowości przedsiębiorstwa w jego sprawozdaniu finansowym.

Tabela 4

Wyniki testu niezależności chi-kwadrat badanych spółek giełdowych

Cecha	Statystyka χ^2	Liczba stopni swobody	Poziom istotności $\alpha = 0,05$	Współwystępowanie cech
a) wielkość przedsiębiorstwa				
– przychody ze sprzedaży	0,042	1	3,8415	nieistotne (istotne dla $\alpha > 0,8$)
– zysk netto	0,126	1	3,8415	nieistotne (istotne dla $\alpha > 0,8$)
– aktywa	0,089	1	3,8415	nieistotne (istotne dla $\alpha > 0,8$)
b) rodzaj działalności	1,837	2	5,991	nieistotne (istotne dla $\alpha > 0,7$)
c) audytor	1,228	1	3,8415	nieistotne (istotne dla $\alpha > 0,3$)
d) wskaźnik przekładni kapitałowej	0,729	1	3,8414	nieistotne (istotne dla $\alpha > 0,7$)

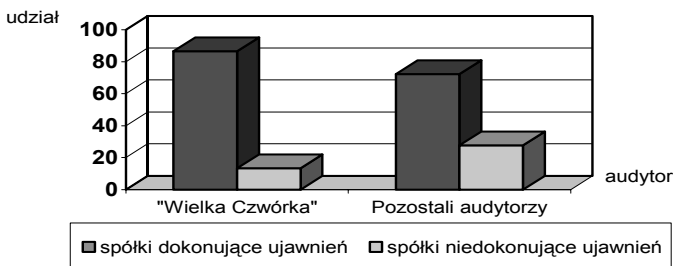
Źródło: opracowanie własne.

Potwierdzeniem tej tezy niech będzie fakt, że odsetek przedsiębiorstw badanych przez audytora pochodzącego z „Wielkiej Czwórki”, które nie ujawniły stosowanej metody pomiaru, był o 14,45 punktu procentowego niższy aniżeli podmiotów, których sprawozdania finansowe weryfikowali pozostali biegli rewidenci. Sytuację tę przedstawiono w formie graficznej na rysunku 1.

Nie należy jednak przesadnie podkreślać roli audytora. Warto również zauważyć, że w amerykańskiej literaturze przedmiotu rolę firmy badającej sprawozdania finansowe w zakresie dokonywanych przez jednostkę ujawnień uważa się za nieznaczącą²⁶. Stwierdza się natomiast statystycznie istotne współwystępowanie zakresu ujawnień i wskaźnika przekładni kapitałowej²⁷, czego nie potwierdzają badania przeprowadzone przez autorkę na przykładzie polskich spółek.

²⁶ Por. J.V. Carcello, D.R. Hermanson, T.L. Neal, *Disclosures in auditcommittee charters and reports*, „Accounting Horizons” 2002, no. 16 (4), s. 291–304.

²⁷ Por. R.K. Larson, K.L. Brown, *op.cit.*, s. 216.

Rys. 1. Badane spółki dokonujące ujawnień w informacji dodatkowej według firmy audytorskiej [%]

Źródło: opracowanie własne.

Dowodzi to słuszności opisanego w literaturze amerykańskiej tezy, że podmioty o wysokim stopniu zadłużenia ujawniają w swoich sprawozdaniach finansowych więcej informacji w celu pozyskania zaufania kredytodawców²⁸. Brak istnienia podobnej współzależności na gruncie polskich przedsiębiorstw może wynikać z faktu mniejszej rangi tej części sprawozdania finansowego, jaką jest informacja dodatkowa.

Uwagi końcowe

Obowiązujące podejście w kwestii rozliczania kontraktów długoterminowych, pozostawiając jednostce możliwości dokonywania wielu subiektywnych wyborów, szczególnie w kwestii formuły wyznaczania wyniku finansowego oraz szacowania stopnia zaawansowania umowy, skutkuje ujawnieniem różnych wielkości kosztów i przychodów. Co istotne, rozbieżności te mogą wynikać nie tylko z przyjęcia skrajnych metod pomiaru: procentowego zaawansowania czy zysku zerowego. Nawet użycie tej samej procedury (w przypadku formuły stopnia zaawansowania), w związku z wykorzystaniem odmiennych sposobów wyznaczenia stanu realizacji usługi, może prowadzić do innych rezultatów.

Biorąc pod uwagę fakt, że w rachunkowości kontraktów długoterminowych istota obowiązujących regulacji mocno ogranicza porównywalność sprawozdań finansowych, niepomierne wzrasta rola ujawnień o polityce rachunkowości przy-

²⁸ Por. I.I. Archambault, M.E. Archambault, *A multinational test of determinants of corporate disclosure*, „The International Journal of Accounting” 2003, no. 38, s. 173–194.

jętej przez podmiot w analizowanym obszarze. Jedynie dostarczenie użytkownikom niezbędnych informacji o specyfice przyjętych procedur daje możliwość porównania wyników spółek wykorzystujących odmienne metody. Im bardziej dokładne będą to dane, tym większa szansa na porównywalność informacji generowanych przez jednostki świadczące usługi długoterminowe. Tymczasem przeprowadzona analiza zakresu informacji ujawnianych w Polsce przez spółki giełdowe realizujące kontrakty długoterminowe wskazuje, że 23% badanych podmiotów nie uwzględniło wymaganych informacji w swoich sprawozdaniach finansowych, do czego obliguje ustawa o rachunkowości. Rośnie więc rola audytorów jako swoistych strażników porównywalności sprawozdań finansowych.

Literatura

- Archambault I.I., Archambault M.E., *A multinational test of determinants of corporate disclosure*, „The International Journal of Accounting” 2003, no. 38.
- Carcello J.V., Hermanson D.R., Neal T.L., *Disclosures in auditcommittee charters and reports*, „Accounting Horizons” 2002, no. 16 (4).
- Cebrowska T., *Problemy metodologicznej porównywalności sprawozdań finansowych*, „Problemy Rachunkowości”, grudzień 2000.
- Gościński K., Pałczyńska-Gościńska R., *Unowocześnienie systemu raportowania w spółkach publicznych kreatorem bogactwa akcjonariuszy*, „Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego. Rachunkowość. Wybrane aspekty” 2006, nr 4.
- Helin A., Bernaziuk A., *Kontrakty długoterminowe*, ODDK, Gdańsk 2003.
- Silska-Gembka S., *Dobór metod rozliczania kontraktów długoterminowych w praktyce polskich przedsiębiorstw*, Sopot 2008 (doktorat).
- Kalinowski J., *Kompendium wiedzy o Krajowym Standardzie Rachunkowości nr 3 Niezakończona usługa budowlana. Analizy – komentarze – przychody*, Difin, Warszawa 2007.
- Kalinowski J., *Kontrakty długoterminowe*, w: *Meritum. Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, red. E. Walińska, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2008.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 3, *Niezakończona usługa budowlana*, Dz. Urz. MF z 17 listopada 2006, nr 13, poz. 93.
- Larson R.K., Brown K.L., *Where are we with long term contract accounting*, „Accounting Horizons”, September 2004, no. 3.

- Olzacka B., Pałczyńska-Gościniak R., *Jak oceniać firmę. Metodyka badania – przykłady liczbowe*, ODDK, Gdańsk 2001.
- Surdykowska S., *Kryzysy finansowe a wiarygodność sprawozdań finansowych*, w: *Problemy współczesnej rachunkowości*, SGH, Warszawa 2009.
- Świdarska G., *Wyzwania dla ekspertów rachunkowości wobec nowych koncepcji raportowania*, w: *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKWP, Warszawa 2009.
- Turyna J., *Standardy rachunkowości. MSR – US GAAP – polskie ustawodawstwo*, Difin, Warszawa 2003.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości, DzU 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm.
- Walińska E., Michalak M., *Założenia fundamentalne i nadrzędne zasady rachunkowości*, w: *Meritum. Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, red. E. Walińska, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2008.

dr Sylvia Silska-Gembka
Uniwersytet Gdański
Wydział Zarządzania
Katedra Rachunkowości
ul. Armii Krajowej 101, 81-824 Sopot
sylwiasilaska@wp.pl

THE ROLE OF THE NOTES ON THE ACCOUNTS IN FIRMS REALIZING LONG TERM CONTRACTS

Summary

Adopted in the year 2002, Polish accounting law allowed the “Percentage of Completion” method (PCM) and the Completed Contract Method (CCM) for accounting in long term contracts. In order to implement PCM either the “cost to cost” method or an alternative using measurement of progress to completion, in relation to work carried out is recommended. Choosing this valuation method influences the financial position presented in the financial statement.

This choice effects the lack of comparability of the financial statement. Subjectivity allowed in the rules could mislead the users of financial statement. Even relatively expert users of financial statement may not understand the disparate results generated from different construction accounting methods such as PCM and CCM. The accounting

law allows many free choices that enable companies in the same line of business to use different methods to calculate PCM. In this situation reporting the basic disclosures in the additional information is essential.

The main purpose of this article is emphasizing the role of the additional information in firms realizing long term contract and examining the level of reporting the basic required disclosures concerning the valuation method for long-term contracts in the additional information.

Translated by Sylwia Silska-Gembka